

BANKING RISK – ASPECTS AND MANAGEMENT

Nikola Stratiev

University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, 1700 Sofia, n.d.stratiev@gmail.com

ABSTRACT: This publication analyses and summarises the various aspects of the banking risk concept. The different types of banking risk are presented. Effective risk management is defined as a critical component that ensures long-term success of the banking institution. Practical examples of banking risk and its management in Bulgaria are given. Some conclusions are summarised related to the dynamics of risk management on which the future of the banking system undoubtedly rests.

Key words: banking risk, management of the banking risk, banking system

БАНКОВ РИСК – ВИДОВЕ И УПРАВЛЕНИЕ

Никола Стратиев

Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“, 1700 София

РЕЗЮМЕ: Настоящата публикация разглежда и обобщава различните аспекти на понятието банков риск. Представени са различните видове банкови рискове. Ефективното управление на риска е дефинирано като критичен компонент, който гарантира дългосрочния успех на банковата институция. Посочени са практически примери за банковия риск и неговото управление в България. Обобщени са някои изводи за динамиката на управление на риска, върху което несъмнено почива бъдещето на банковата система.

Ключови думи: банков риск, управление на банковия риск, банкова система

Въведение:

В исторически план, рискът в предприемаческата дейност се отчита още от древни времена. Тогава е съществувала практика за отчитане на рискови фактори, когато са сключени споразумения за колективно обезщетяване на загуби, свързани с риск от смърт или повреда на кораби по време на превоз на стоки и товари. Категорията риск става обект на научен икономически интерес и анализ едва през XVIII век. В класическата теория първоначално се открива идеята за свързване на понятията риск и предприемаческа печалба на английския философ и икономист Джон Стюарт Мил. Той разглежда предприемаческата печалба като сума от „заплатата“ на капиталиста, „процента“ от инвестирания капитал и „таксите“ за риск. Заплащането на риска е компенсация за евентуални щети или загуби на капитал, свързани с опасност от загуба на капитал в резултат на предприемаческа дейност.

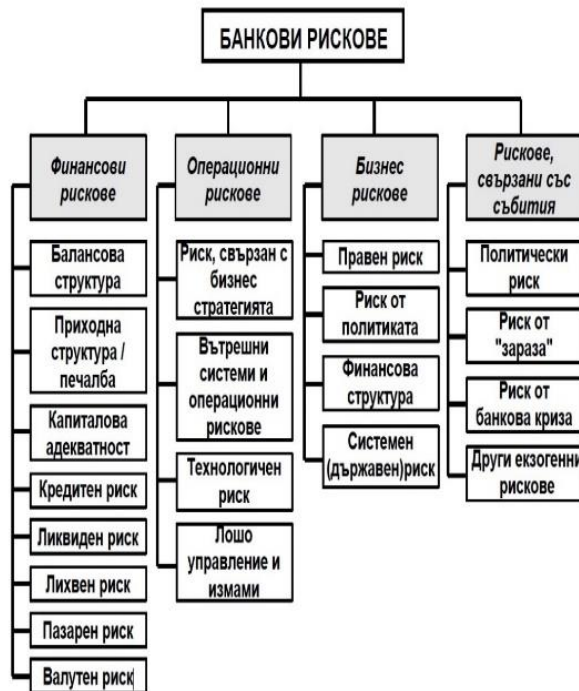
В последствие различните икономически теории развиват и обогатяват представата за понятието риск. През 1868 г. Карл Маркс отбелязва пряката зависимост от степента на готовност на предприемача да рискува очакваната печалба: „... ако има достатъчна печалба, капиталът става смел“. Според представителя на неокласическата теория Джон Кейнс предприемачът трябва да се съобрази със следните области на риск: риск от загуба на очаквани ползи, риск от непредвидени обстоятелства;

кредитен риск от евентуална загуба за заем; риск от загуба на реалната стойност на парите във времето. Нестабилността в стойността на парите - инфлацията и дефлацията, са основен проблем за пазарното стопанство, защото така се увеличава рискът за предприемачите и се затормозяват стопанските решения и действия (Марикина, 2020). Всички класически и неокласически концепции дават различни гледни точки и обогатяват теоретичната представа за понятията „риск“ и „несигурност“. Постепенно се стига до съвременното разбиране, което обобщава икономическия риск като „вероятност за случване на нежелано явление или вероятност за опасност, допринасяща за потенциално бедствие“. Връзката между риска и печалбата е правопрпорционална: по-голямата печалба е съпроводена с по-голям риск. Взимането на решение в условия на риск е обвързано с висока степен на неизвестност и най-често почива на предположения.

Видове банков риск

Рискът е нежелан резултат, неблагоприятно развитие и реализиране на финансова загуба. Много често в банковата сфера „риск“ и „несигурност“ се използват като синоними, което не е точно, тъй като двете понятия отразяват различна представа за крайния резултат. „Несигурността“ е свързана със случая, когато са ясни всички възможни резултати от конкретното действие. „Рискът“ обуславя

ситуации, в които не са известни вероятностите на различните резултати, т.е. количеството несигурност (Петровска, 2017). Банките са изложени на множество и различни по своята природа рискове в своята дейност. Някои от тези рискове се пораждат от спецификите на традиционните банкови дейности, като кредитирането и влогонабирането, докато други са в резултат на независещи от банката причини като: икономическа среда, правна регламентация, външни неблагоприятни събития (Радков и кол., 2004).

Фиг. 1. Основни видове банкови рискове (Радков, Р., Е. Михайлов, Б. Божинов, 2004)

Кредитен риск.

Кредитният риск може да се дефинира като риск от евентуалната невъзможност на кредитополучателя да изплати своя кредит изцяло или съобразно посочените в договора за кредит условия. Причините за възникване на този риск могат да бъдат обективни и субективни. Обективни са причини като: влошаване на финансовото състояние на кредитополучателя в резултат на възникване на непредвидени неблагоприятни събития. Субективните причини са индивидуални, като например: нежелание на кредитополучателя за погасяване на получения кредит (Радков и кол., 2004). Кредитните операции са най-съществените активни операции на банките. Заемат и най-голям дял в активите им: от 40 до 60% от активите на банките в развитите страни. Кредитите са най-малко ликвидният, най-рисковият актив на банките, защото не могат да се превръщат в пари преди настъпване на падежа им. В рамките на предоставените кредити краткосрочните са по-ликвидни, а средно- и дългосрочните - по-рискови (Гълъбова, 2021). Интересът на гражданите е всеки да връща кредитите, които е взел от банката. Няма интерес на гражданите „някой да вземе пари и да не ги върне“, защото това са парите на самите граждани. Дълбокият интерес на

всички хора е да има работещ бизнес, да има банкова система и да има финанси (Хърсев, 02.12.2020 г.).

За намаляването на този, както и всички останали рискове, банката трябва да има адекватна политика за ранното им откриване и ефективно управление. Обикновено това се свързва със създаването и прилагането на политики по непрекъснат контрол върху източниците на съответния риск. Подобна политика за управлението на кредитния риск включва: проучване на финансовото състояние и надеждност на потенциалния кредитоискател или контрол на входа, проучване начина на обслужване на получения кредит, или текущ контрол, както и надеждността на клиента за бъдещо кредитиране, или контрол на изхода (Радков и кол., 2004). Банката може да осъществи управлението на кредитния риск, като диверсифицира кредитния си портфейл, т.е. като предоставя разнообразни по срок (краткосрочни, дългосрочни и средносрочни) кредити с различна степен на риск. По този начин се подобрява ликвидността и се създават предпоставки за повишаване на рентабилността. Чрез диверсификацията на кредитния портфейл се цели не само намаляване на риска, но и да се осигури ритмично формиране на приходите на банката (Гълъбова, 2021). Ефективното управление на кредитния риск е критичният компонент, който гарантира дългосрочния успех на банковата институция (Петровска, 2017).

Лихвен риск

Лихвеният риск се свързва с намаляване на банковите приходи и/или увеличаване на банковите разходи в резултат на неблагоприятно изменение на лихвените проценти. Обикновено кредитите с по-дълъг срок и фиксиран лихвен процент са по-чувствителни към риска от неблагоприятни промени в лихвените проценти, отколкото кредитите с променлив, обвързан с пазара лихвен процент. Подобен риск възниква и в случаите, когато ценообразуването по кредитите и депозитите е базирано на различни принципи или има значителен разрыв в падежите на привлечените и пласираните ресурси (Радков и кол., 2004).

Валутен риск

Валутният риск възниква в резултат на валутните операции на банките. Аналогично на предходните, той възниква при неблагоприятно движение на валутния курс, което води до обезценка на валутните активи на банката или до загуби от курсови разлики. Валутният риск може да възникне както от типични валутни сделки (покупко-продажба на валута), така и в процеса на кредитиране (валутни кредити), инвестиране (валутни инвестиции) и участие на фондовите пазари (ценни книжа, деноминирани в чуждестранна валута). За намаляване на неговите проявления банките могат да използват различни техники за хеджиране на валутния риск (Радков и кол., 2004).

Пазарен риск

Пазарният риск е комплексен риск, който се поражда от неблагоприятното изменение на пазарните условия, което води до намаляване на доходността или до загуба от извършените банкови инвестиции. Поражда се от неблагоприятни изменения в цените на ценните книжа на финансовите пазари. Степента на пазарен риск е свързана

със степента на риск на инвестицията в съответните ценни книжа (Радков и кол., 2004).

Ликвиден риск

Ликвидният риск се свързва с възможните загуби на банката при спешна ликвидация на активи за посрещане на рязкото повишение в търсенето на ликвидни средства от банковите вложители. Обикновено той възниква в случаите на системни банкови затруднения, банкови паники или банкови кризи, или най-общо в случаите, когато вложителите загубят доверие във възможността банката да им изплати вложените средства. Възможно е банката да бъде изложена на ликвиден риск и в случаите, когато, в резултат на лош мениджмънт или неблагоприятно развитие на пазара, реализира загуби в такъв размер, който възпрепятства нейната нормална дейност, вкл. търсенето на ликвидни средства (пари в брой) от нейните клиенти. Ликвиден риск възниква и когато съществува значителен дисбаланс между падежите на активите и пасивите, или превес в структурата на актива имат активите с по-ниска степен на ликвидност (Радков и кол., 2004).

Системен риск

Системният риск е свързан с невъзможността дадена банка да уреди своите нетни трансакции с други банки в платежната система в резултат на ликвидни проблеми, което от своя страна да трансферира ликвидните проблеми в цялата банкова система. На този риск са изложени всички банкови институции, независимо от състоянието на своята ликвидност и начина на нейното управление. Разрушаването на нормалната дейност по клиринг и сетълмент на платежната система е познато под термина “gridlock” на платежната система (Радков и кол., 2004).

Други рискове:

Стратегически риск

Това са погрешно дефинирани и разработени стратегическите цели и бизнес стратегии за тяхното постигане.

Операционен риск

Възниква при недостатъчен или неадекватен вътрешен контрол, ненадеждност на информационните системи и грешки от страна на банковия персонал.

Риск, свързан с репутацията

Касае всички действия, които създават негативен образ на определен тип операции, което рефлектира върху способността на банката да установява и поддържа нормални отношения с клиентите.

Правен риск

Отнася се до въздействие върху банковата институция, породено от неяснота или нееднозначното тълкуване на правната рамка, регламентираща съответната дейност.

Държавен риск

Зависи от икономически и политически промени в чужда държава, в която банката функционира, рефлектиращи негативно върху цялостната дейност на банката (Радков и кол., 2004).

Банковият риск в България

В българския банков сектор има три значими групи на риск, свързани с доходността, с качеството на активите и с капиталовата позиция, както и с финансирането на ликвидността. Според доклад на БНБ: "Понастоящем ниските лихвени равнища и нарастването на доходите стимулират търсенето на кредити, което в съчетание със засилената конкуренция сред банките и повишеното предлагане на заемни ресурси обуславя активизирането на кредитната дейност, особено ясно изразено в сегмента на кредитите за домакинства". Настоящият дял на необслужваните кредити в българската банкова система налага кредитните институции да предприемат по-активни действия за намаляване на техния обем, както и в максимална степен да използват съществуващите условия, за да подсиgurят по-доброто им покритие с обезценки. Обръща се внимание на факта, че едно влошаване на икономическите и пазарните условия може да доведе до рязко нарастване на лихвените равнища по кредитите, както заради изостряне на чувствителността на банките към риска и съответно до увеличаване на рисковата надбавка в лихвените проценти по кредитите, така и по линия на евентуално повишение на цената на привлечените средства, пред което могат да бъдат изправени кредитните институции (Илиев, 2020).

В тази връзка е важен рискът, произтичащ от доходността, защото, както се посочва в доклада на БНБ, "независимо от увеличаването на кредитните обеми лихвеният марж в банковия сектор се свива". Това изправя кредитните институции пред необходимостта да адаптират бизнес моделите си към средата на ниски лихвени равнища. Сред начините, с които банките се опитват да компенсират свиването на лихвения марж, е увеличаването на някои такси и комисиони. "По-широкото използване на интернет банкирането се утвърждава като средство за подобряване на общата ефективност на разходите на кредитните институции. Същевременно то е свързано с нарастване на отделни видове разходи, например тези по поддръжка на информационните системи и защита срещу киберрискове", отбелязват от БНБ (Илиев, 2020).

За да се ограничи влиянието на бъдещи тенденции с неблагоприятен характер, от значение е банките да полагат усилия за по-нататъшно укрепване на капиталовата си позиция, както и да съобразяват кредитната си политика с дългосрочното ниво на риска в рамките на пълния финансов цикъл. Наред с нивото на съотношението за ликвидно покритие, управлението на ликвидните потоци следва да отчита значителния дял на овърнайт депозитите в привлечените средства и задълбочаването на различията в матуриретната структура на активите и пасивите. През 2019 г. бе проведен и редовният двугодишен преглед на буфера за системен риск, като бе потвърдено нивото му от 3% от размера на местните рискови експозиции на банките. С този буфер се цели поддръжане на устойчивостта на кредитните институции спрямо структурни рискове, произтичащи от присъщите за банковото посредничество особености и от взаимосвързаността на банковия сектор с останалата част на финансовата система и с другите сектори на икономиката (Илиев, 2020). Рисковете за европейската финансова система са обусловени от повишената несигурност в глобалната икономическа среда. Ниските лихвени равнища създават условия за по-рисково

поведение на пазарните участници с произтичащото от това потенциално надценяване на активи и прекомерно увеличение на за дължнялостта. Средата на ниски лихвени нива поставя предизвикателства пред показателите за възвръщаемост и пред устойчивостта на бизнес модела на кредитните институции в ЕС, наред с фактори като ниска ефективност на разходите и конкуренцията от страна на небанковия финансов сектор. Все по-голямо внимание се обръща на кибер-рисковете и потенциалния им ефект върху финансовата система като цяло (Илиев, 2020).

Управление на банковите рискове

Основната цел на икономическите субекти в съвременната икономика е да реализират изгода или печалба от своята дейност. Това в пълна сила се отнася и до банковите институции. Въпросът е как да се максимализира печалбата при запазване или дори намаляване на общия рисков профил на съответната банка. Вярно е, че някои от рисковете могат да бъдат ограничавани и управлявани от банковия мениджмънт, като например: оперативния, продуктивния, и отчасти кредитния. Обаче една друга част от рисковете остава изцяло извън възможностите за активно въздействие от страна на банките, като например: рисковете, свързани с промени на икономическата и регулаторна среда, действията на конкурентите и други. Един от възможните подходи за минимизиране на риска, свързан с банковата дейност, е налагането на подходящи практики за адекватно разпознаване, оценка и управление на проявленията на съответния риск. Съществен компонент в цялата тази система са вътрешнобанковите процедури и инструкции, както и системите за вътрешен контрол. Стратегиите, които са възможни за банковия мениджмънт са: поемане на риск, избягване на операции свързани с риск и предприемане на мерки за редуциране на риска. В съвременната практика се налагат три основни концепции за управление на риска в банковите институции (Радков и кол., 2004)

Система за рисково приспособена възвръщаемост на капитала и добавена стойност (RAROC-EVA).

Насочена е към оценка на капитала на банката. Може да се използва и за управление на риска, доколкото размерът на капитала и неговата възвръщаемост е пряко следствие от поетия риск. Системата оценява до каква степен отделната дейност на търговската банка допринася за увеличаване на цялостния риск, на който е изложена институцията. По този начин ръководният мениджмънт може да предприеме действия както в насока намаляване на поеманите рискове, така и за увеличаване на капитала, предвиден за буфер при евентуални неблагоприятни развития.

Система за „Стресово тестване“ (stress-testing)

Предназначена е за оценка влиянието на екстремни „стресови“ ситуации върху състоянието на банката. Такива събития могат да варират от неблагоприятно развитие в пазарната конюнктура до негативни макроикономически или глобални събития като например: атентати, пандемии, войни и кризи. Възможността за предварително

„проиграване“ на такива сценарии и оценка на тяхното влияние позволяват на банковия мениджмънт да разработи стратегии за ограничаване на негативните ефекти върху институцията (Радков и кол., 2004).

Банков риск и COVID-19

Някои от рисковете са изцяло извън възможностите за активно въздействие от страна на банките. Това са рискове, свързани с фактори като световни войни, пандемии, икономически, регулаторни и политически причини. Кризата, предизвикана от пандемията с COVID-19, например, е голямо сътресение за европейската и световната икономика. Държавите от ЕС са приели бюджетни мерки и мерки в областта на ликвидността и политиката с цел повишаване на капацитета на здравните си системи и оказване на помощ на онези граждани и сектори, които са особено засегнати. Кризата с COVID-19 е предизвикателство за европейската икономика и за поминъка на гражданите. По време на тази здравна криза е много важно да бъдат защитени особено важните сектори на европейската икономика, активи, технологии и инфраструктура. Още по-важно е да бъдат защитени работните места и работниците (Официален сайт на ЕС, 2020).

Икономическите последици от кризата с корона вируса са различни в различните сектори и за различните предприятия в зависимост от редица фактори, включително възможността да се адаптират към смущения във веригите на доставки, съществуването на запаси или разчитането на производствени процеси на принципа just-in-time (точно навреме). Европейската комисия, в тесен контакт с националните органи, представителите на сектора и други заинтересовани страни, следи и оценява последиците за европейската промишленост и търговия. Туристическата екосистема е сериозно засегната от ограниченията върху движението и пътуванията, наложени след избухването на кризата с корона вируса. За да подпомогне нейното възстановяване, на 13 май 2020 г. Комисията предложи редица мерки, които ще позволят постепенно и координирано подновяване на предлагането на туристически услуги, както и оказване на конкретна помощ на предприятията от този сектор. Някои от тези мерки са:

Гъвкавост и финансиране от ЕС

Предоставяна е от правилата за държавната помощ; позволява на страните от ЕС да въведат схеми, като гаранционни схеми за ваучери и други схеми за ликвидност, да подпомагат предприятия и да гарантират удовлетворяване на исканията за възстановяване на средства, свързани с пандемията от корона вирус.

ЕС продължава да предоставя незабавна ликвидност на засегнатите от кризата предприятия чрез Инвестиционната инициатива в отговор на корона вируса в условията на споделено управление със страните от Съюза. Освен това Комисията осигури заедно с Европейския инвестиционен фонд до 8 млрд. евро финансиране за 100 000 засегнати от кризата малки предприятия.

Прогноза

Според прогнозата икономическият растеж ще се възобнови през пролетта и ще набере скорост през лятото

успоредно с напредъка на програмите за ваксинация и постепенното облекчаване на противоепидемичните мерки. Очаква се подобрените перспективи за световната икономика също да подпомогнат възстановяването. Икономическото въздействие на пандемията остава неравномерно в отделните държави-членки и вероятно темповете на възстановяване също ще се различават значително (Официален сайт на ЕС, 2020).

„Ако не рискуваш, няма да получиш нищо.“

Агата Кристи

Заклучение

„Банките са в бизнеса на риска, те не го избягват...., те печелят от него“. Рискът е основният елемент, който управлява финансовото поведение. Елиминирането на риска от банковата и финансовата система е почти немислимо да бъде постигнато, следователно финансовите институции трябва ефективно да управляват потенциалните опции за възникване на проблем. Постигането на баланс между реализирана печалба и управление на рисковите фактори са в основата на оцеляването в този несигурен свят. Бъдещето на банковата система несъмнено почива върху динамиката на управление на риска. Само тези банки, които имат ефективна система за управление и контрол, ще оцелеят на пазара в дългосрочен план (Петровска, 2017).

Всички банкови рискове, най-вече кредитният риск и рискът от непредвидени форсмажорни обстоятелства, могат да повлияят върху ликвидността на банката и нейната

стабилност. В следствие „подобно на плочки домино“, рисковете могат да повлияят негативно върху банковата система и върху икономиката на микро-, макро- и глобално ниво. Затова управлението на риска е съществено важно за оцеляването и успеха на търговските банки, както и за стабилността на банковата система и икономиката. Икономиката работи с рискове, които трябва да се управляват рационално.

Литература:

- Гълъбова, Б. 2021. Лекционни материали по Банково дело, Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“.
- Илиев, П. 2020. БНБ посочи трите основни риска пред банковата система. <https://money.bg/finance/bnb-posochi-trite-osnovni-riska-pred-bankovata-sistema.html>
- Петровска, Д. 2017. Управление на риска в банковия сектор. - *Народно стопански архив*, 3/2017.
- Радков, Р. Е. Михайлов, Б. Божинов. 2004. *Въведение в банковото дело*, 70-80.
- Марикина, М. 2020. Преглед на теоретичните разбирания за икономическите рискове. - *Научни трудове на УНСС*, 5.
- Хърсев, Е. 2020. Интересът на гражданите е всеки да си връща кредитите на банките. <https://bnr.bg/post/101383198/emil-harsev>;
- Официален сайт на ЕС, 2020. Работните места и икономиката по време на пандемията от корона вирус. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_bg.